

Seppo Leppänen on saanut vuosikymmenien ajan seurata aitiopaikalta Suomen talouden kehitystä ja osallistua talouspolitiikan suunnitteluun. Päälimmäiseksi hänelle on jäänyt mieleen se, että vasta nurkkaan ahdettuna ryhdytään toimenpiteisiin, tuloksia joudutaan odottamaan pitkään, ja hyvien aikojen koittaessa luullaan helposti, että maailma on valmis.

”Lääkettä pitää nauttia koko ajan”

– talousneuvoston pääsihteerin Seppo Leppäsen haastattelu¹

Heikki Taimio
Vanhempi tutkija
Palkansaajien tutkimuslaitos

1980-luvulla Suomen talouden kehitys oli varsin suotuisaa, mutta siinä taisi vähitellen alkaa näkyä huolestuttavia merkkejä. Missä vaiheessa aloit kiinnittää niihin huomiota?

“1980-luvun lopulla kaikki näytti tosiaan menevän hyvin, työttömyys oli hyvin alhainen, työllisyys korkea ja pankkien luotonanto voimakasta. Jotenkin silti selkäpiissä oli sellainen aja-

tus, ettei kaikki pääty hyvin, kun tulonkäyttö ylitti tulonmuodostuksen eli tuli vaihtotaseen alijäämä ja sitä kautta rajoitteita talouspolitiikkaan. Ellei tähän puututa, se johtaa ennen pitkää vakavaan kriisiin.

Oikeastaan silmät aukesivat vasta kun teimme syksyllä 1988 talousneuvostol-

¹ Haastattelu on tehty 11.3.2003.

Seppo Leppänen jää 1.8.2003 eläkkeelle talousneuvoston pääsihteerin virasta, jossa hän on toiminut syyskuusta 1996 lähtien. Sitä ennen hän toimi mm. Taloudellisen suunnittelukeskuksen (TASKUn) toimistopäällikkönä ja johtajana sekä VATTin tutkimusjohtajana ja ylijohtajana.

le muistiota vaihtotaseraportista. Keskustelimme tästä aika pitkään, ja meillä oli tammi-maaliskuussa 1989 asiantuntijaryhmä, jossa oli mukana tutkijoita Taloudellisesta suunnittelukeskuksesta ja tutkimuslaitoksista. Raporttiamme ”Vaihtotaseongelma Suomessa” (Talousneuvoston sihteeristö 1989) käsiteltiin talousneuvostossa maaliskuun lopulla. Siinä oli sekä kriisivaihtoehto että tasapainoisemman kehityksen vaihtoehto.

Silti en ollenkaan osannut aavistaa, kuinka syvä sukellus olisi. Eihän talouden avautumistilanteessa ole kiinteän valuuttakurssin näkökulmasta kestävää, että kotimainen kysyntä on keskeinen dynamo. Jossakin vaiheessa tulee voimakasta painetta devalvaation suuntaan. Tällaista sanomaa ei kuitenkaan uskallettu kirjoittaa vaihtotaseraporttiin. Olisin joutunut raastupaan, jos talousneuvoston pääsihteerinä olisin suositellut devalvaatiota, vaikkapa työryhmän välityksellä. Silloin vuoden 1989 alussa oli vakaan markan politiikka, jonka kanssa jotenkin kitkuteltiin 1991 saakka. Kyllä siinä oli koko ajan sellainen uhka, mutta Holkerin hallitus lähti siitä, että kaikki on hyvin.”

Sattumoisin juuri silloin maaliskuussa 1989 tehtiin 4 %:n revalvaatio. Joitakin keskusteluja valuuttakurssijousta oli kuulemma käyty tuolloin Suomen Pankissa, ja kuitenkin hallituksen suuntaan ei voitu esittää juuri mitään. Otettiinkö teidän raporttinnekin torjuvasti vastaan?

“Alustava raporttimme vuoti Helsingin Sanomiin, ja lehdistökeskustelussa sitä ruvettiin kauhumaalailemaan. Kyllä sitä keskustelua varmasti oli, että ellei jotain tehdä, joudutaan umpikujaan, jossa on seurauksena devalvaatio. Sehän olisi ollut Suomen Pankin voimakkaasti ajaman kiinteän kurssin politiikan konkurssi. Minulla oli sellainen kuva, että Suomen Pankissa olivat kaikkein voimakkaimmat valuuttakurssihaukat, johtaja Markku Puntila ja jotkut osastopäälliköt etunenässä. Tutkijakaarti oli henkeen ja vereen vahvan markan politiikan kannalla. Sellainen

ajatus heillä oli, että pitämällä kiinni kurssista pakotetaan talouden rakenteiden muutoksiin. Unohdettiin, että kurssin pitää olla myös uskottava.”

Laman opetuksia

Siinä ei sitten käynyt niin kuin oli toivottu. Rakennemuutosta ei tullut, eikä talous tervehtynyt vahvan markan ja korkeiden korkojen aikana. Onko tästä nyt vedettävissä joitakin opetuksia?

“Meillä oli sekä ekonomistipiireissä että useimmissa firmoissa hyvin sisäänlämpiävä systeemi. Ei osattu nähdä sitä mitä oli ulkopuolella tapahtumassa – millaiseksi Suomen kansainvälinen ympäristö oli muuttumassa ja millaisia toimintamekanismeja se edellytti. Pitäisin tärkeänä opetuksena sitä, että on jatkuvasti seurattava tarkkaan, missä mennään maailmalla ja mikä on meidän asemamme siinä. Kun taloutemme kehityskäyrät olivat kuin aivokuolleen käyrä 1980-luvulla eli siinä ei ollut mitään shokkeja, niin porukka laiskistui luulemaan, että hyvä olo jatkuu ikuisuuteen.

Velkadeflaatiota ei osattu 1980-luvulla ennakoida. Uskottiin kiinteään kurssiin ja otettiin valuuttamääräisiä velkoja, ja sen jälkeen kun luottamus kurssiin oli romahtanut ja tuli devalvaatio ja myöhemmin kellutus, niin kyllä se löi hyvin voimakkaasti kysyntää päähän. Eivät akateemiset tutkijat eikä kukaan muukaan tätä esittänyt, vaan se tuli vähän myöhemmin. Pekka Sauramolla (1991) taisi olla ihan ensimmäinen kirjoitus asiasta.

Tietty fundamentalismi valuuttakurssipolitiikassa oli aika vahvaa. Puuttui pragmaattinen ote talouspolitiikan kysymyksissä. Vaikka linja oli selkeä, siinä lyötiin päätä liian paljon seinään yhden opin mukaisesti. On hyvin vaikeaa nähdä kriisin merkkejä ennen kuin jo ollaan aika syvällä kriisissä, ts. siinä on havaitsemisviive. Seuraavaksi tulee reagointi-

viive eli onko tilanne niin vaarallinen, että sen korjaamiseksi täytyy tehdä jotakin ikävää. Vie aikansa ennen kuin ryhdytään toimenpiteisiin ja ennen kuin ne vaikuttavat. Kolmantena vaiheena tulee hyvänolon tunne: nyt on kaikki tehty. Istutaan kädet ristissä ja odotetaan. Sen sijaan aina pitää nauttia lääkettä, koskaan ei ole stabiilia tilaa, vaan jatkuvasti pitää seurata ja olla valppaana. Tämä kuuluu paitsi talouspolitiikan valmistelijoiden myös erityisesti valtiovarainministerille ja pääministerille. Jatkuvasti on oltava reaaliajassa, ja joskus on nautittava karvaitakin lääkkeitä, jottei ajauduta kriisin tielle. Tämä on mielestäni tärkein opetus.”

Sitten lama iski, ja jonkin aikaa varmaankin elettiin kriisitunnelmissa, ehkä oli jonkinlaista toivottomuuttakin. Vuonna 1991 idänkauppa romahti, pankkikriisi alkoi ja devalvoitiin. Nähtiinkö silloin vaihtoehtoja vai katsottiinko, että silloiset toimenpiteet olisivat riittäviä tai oikeita?

“Syyskuussa 1991 teimme talousneuvostolle ”Avoimen sektorin kilpailukyky”-raportin (Talousneuvoston sihteeristö 1991), jossa analysoitiin tilannetta. Jälkikäteen tarkasteltuna se oli suhteellisen asiallinen, mutta siinäkin tuli devalvaatiovaihtoehto pitää pois. Marraskuun puolivälissä ajauduttiin devalvaatioon, vaikka palkkojen laskemisella pyrittiin estämään sitä. Itselläni oli sellainen kuva, että päämi-

nisterin toivomuksesta toiminut Kalevi Sorsa ei saisi niillä eväillä devalvaatiota estettyä, mutta palkkojen alennuksella olisi kuitenkin nostettu uskottavuutta, ja devalvaatio, joka kenties olisi tullut 1992 alkupuolella, olisi ollut paljon pie-

nempi kuin syksyllä 1991 toteutunut pakkodevalvaatio.

Devalvaation ja syyskuusta 1992 alkanen kellutuksen seurauksena markan arvo painui kuin kivi. Jouduttiin maksamaan ulkomaiden valuuttoihin sidottuja nimellisarvoisia velkoja, joiden re-

”Joskus on nautittava karvaitakin lääkkeitä, jottei ajauduta kriisin tielle.”

aaliarvo oli noussut. Jollei markka olisi painunut niin paljon kuin se teki, olisi vaimennettu velkadeflaation vaikutusta. Mutta millaisia reaktioita olisi aiheuttanut tällainen ”petkutus”, kun olisi uskoteltu, että palkkojen alennuksella selvitään, mutta ei sitten olisikaan selvitty? Ay-liikkeen puolella olisi reagoitu niin, ettei tämän hallituksen kanssa kannata olla missään tekemisissä.”

Miten laman puhjettua talouspoliittinen strategia alkoi hahmottua?

“Kevään 1992 aikana valtiovarainministeriö yritti viestiä, että julkinen velkaantuminen on voimakkaasti kasvamassa. Konkursseja, irtisanomisia ja lomautuksia tuli harva se päivä, ja työttömyys kasvoi jyrkästi. Talousneuvoston kokouksessa kesäkuussa pääministeri Aho ajatteli ääneen, että voisi olla hyvä, jos tehtäisiin raportti vähän samaan tyyliin kuin aiempi vaihtotaseraportti. Menin siitä VAT-Tiin, ja muutamassa tunnissa tein suunnitelman, mikä kysymyksenasettelu voisi olla ja miten hanke tehdään. Kesällä laadimme talousanalyysin, jota käsiteltiin talousneuvoston kokouksissa 18.8. ja 2.9.. Ensimmäinen devalvaatio ei ollut riittänyt rauhoittamaan markkinavoimia, koska ratkaisut tasapainottaa julkinen talous olivat kokonaan auki. Minulle tuli ainakin sellainen vakaumus, että ensisijaista on julkisen talouden saaminen tasapainoon. Talous täytyy saada vakaantumaan ja korko alemmas julkisen talouden tasapainotuksen avulla. Kaikki muu oli siinä tilanteessa toisarvoista.

Oli puututtava sekä tulo- että menopuolelle, eli tuli korottaa veroja ja myös leikata tiettyjä vähemmän tärkeitä menoja. Valtiovarainministeri Viinanen totesi talousneuvoston kokouksessa 2.9.1992, että budjettipääliikkö Sailas laatisi muistion julkisen talouden tasapainottamisesta – tämä oli sysäys kuuluisalle Sailaksen listalle. VM oli tehnyt taustalla jo aika paljon työtä, ja VATT oli siinä mukana. Sailaksen lista tulikin ulos jo 16.9. Sailashan siinä joutui pahimpaan tuleen, koska lista oli poliitti-

sesti vielä liian ankara alkusyksyllä 1992. Jonkun ajan kuluttua hallitus alkoi tasapainottaa julkista taloutta.

Alkusyksyllä 1992 talousneuvoston kokouksia oli joka toinen viikko. Esko Aho yritti siinä sitouttaa ay-liikettä toimimaan leikkauslistan mukaisesti. Talousneuvosto ei kuitenkaan ole sellainen foorumi, jossa tehdään päätöksiä, vaan ne tehdään hallituksessa ja työmarkkinajärjestöjen neuvottelujen pohjalta. Jälkikäteen minulle tuli kuva, että tästä episodista jäi vamma sieluun sekä Esko Aholle että ay-liikkeelle. Esimerkiksi Lauri Ihalainen pitää hyvin tarkkaan huolta siitä, että talousneuvosto ei ole päätöksentekofoorumi. Olen samaa mieltä. Talousneuvostolle on turha yrittää antaa suurempaa roolia kuin mitä se pystyy olemaan.”

Miten lamasta noustiin?

Mikä korkotason laskun takana sitten varsinaisesti oli? Voisihan ajatella, että siinä oli kaksi oleellista tekijää eli kellutus ja julkisen velan saattaminen hallintaan. Mikä osuus niillä oli?

“Vaikea sanoa kumpi niistä oli tärkeämpi. Silloin ajateltiin yleisesti, että julkisen talouden tasapainoon saattaminen oli ehdoton edellytys korkotason saamiseksi alas. Jollei velanantajilla ole minkäänlaista varmuutta siitä, että maa maksaa velkansa takaisin, riskin katteeksi vaaditaan korkeaa korkoa. Selväähän myös on, että valuuttakurssin vahvistumisen myötä samoin luottamus alkoi palasta ja korkotaso alentua. Nämä olivat tietenkin vuorovaikutuksessa keskenään. Taustani takia painotin enemmän julkista taloutta.”

Suomessa valittiin valtion velan lyhentäminen nopeampaan tahtiin kuin esimerkiksi Ruotsissa. Toisaalta työttömyys on meillä jäänyt selvästi korkeammalle tasolle kuin esimerkiksi Ruotsissa, Tanskassa tai Hollannissa. Olisiko ekspansiivisemmalla finanssipolitiikalla voitu estää työttömyyden repeäminen tai sen muuttu-

minen suurelta osin pitkäaikaistyöttömyydeksi?

“Vuoden 1996 alussa teimme Talousneuvostolle ”Julkinen velka, kasvu ja työllisyys”-raportin (Talousneuvoston sihteeristö 1996), jossa asiasta käytiin aika perusteellista keskustelua. Kutsuin keskusteluun mukaan myös kansainvälisiä guruja, Marco Paganon Italiasta ja Torben Andersenin Tanskasta. Mikä on ollut julkisen talouden tasapainon vaikutus kysyntään eli onko sillä ollut keynesiläinen vai ei-keynesiläinen vaikutus? Jälkimmäinen osoittautui jälkikäteistarkastelussa Suomenkin kriisissä jossain määrin toimivaksi. Silloin kun tasapainon palauttamiseksi joko leikataan menoja tai nostetaan veroja, elvyttävät toimenpiteet kysyntää tilanteessa, jossa niiden seurauksena palautuu julkisen talouden tasapaino. Toisin sanoen kansalaiset näkevät, että meidän ei nyt tarvitse säästää, jotta tulevaisuudessa voitaisiin maksaa lisää veroja. Tätähän esimerkiksi Pagano tutki Irlannin ja Tanskan tilanteiden valossa, ja meilläkin tutkittiin asiaa VATTissa kyseisen raportin valmistelun yhteydessä.

Mielestäni tilanne oli ainakin silloin 1992–94 niin kiikun kaakun, että velkaelvytys olisi lyönyt kysyntää päähän ja lisännyt työttömyyttä. 1990-luvun alkupuoliskolla tapahtui myös hyvin voimakas rakennemuutos – viennin osuus BKT:stä nousi rajusti, tuli metalli- ja konepajateollisuus, ja IT-ala alkoi kasvaa. Vanhasta teollisuudesta ja rakennusalalta työttömäksi jääneitä ei voitu siirtää välittömästi näille kasvaville aloille. Tämän voimakkaan syöksyn ja rakennemuutoksen seurauksena syntyi työttömyyden kova ydin, pitkäaikaisyöttömyys. En panisi tätä talouspolitiikan enkä velan kasvun nopean katkaisun tiliin. Esimerkiksi Ruotsiin verrattuna meillä oli syvempi syöksy ja voimakkaampi rakennemuutos. Vaihtotaseen alijäämäkään ei Ruotsissa ollut samaa suuruusluokkaa.

Ainahan voi kysyä, olisiko sopeutusta voitu jakaa tasaisemmin pitemmälle ajalle. Esimerkiksi maaliskuussa 1996 Talousneuvostossa käytiin läpi mainitsemaani muistiot, ja siellä tuli voimakasta

kritiikkiä. Sirkka Hämäläinen aloitti, ja Vesa Vainio tuli toisena, ja taisipa olla Sauli Niinistökin, joiden mielestä ryhmän olisi pitänyt suositella hulppeita veronkevennyksiä. Keskustelimme tästä asiasta hyvin paljon. Meillä oli kansainvälinen seminaari, johon osallistuivat Pagano, Andersen ja Paul van der Noord OECD:stä. Kysyin myös heiltä, mitä mieltä olette Suomen tilanteesta, onko meidän suositeltava voimakkaita veronalennuksia. Pojat sanoivat, ettei teillä vielä ole tilanne hallinnassa. Vielä toukokuussa 1996 tulikin valuuttaturbulenssia. Esitellessäni tammi-kuussa 1997 talousneuvostolle seuraavaa raporttia kerroin, että oli järkevää, ettemme ehdottaneet verokevennyksiä epävarmassa tilanteessa vapaa vuosi aiemmin.

Siis vielä 1996 oli epävarma tilanne. Päästiin kuitenkin aika nopeasti pinnalle. Meidän kokemamme rakennemuutos oli välttämätön. Avoin sektori oli suhteellisen heikko 1980- ja 1990-luvun vaihteessa. Tarvittiin uutta voimaa, jota meille toi IT-sektori ja Nokia.”

Viennin voimakkaan kasvun ja BKT-osuuden kaksinkertaistumisen takana oli kilpailukyvyyn parantuminen yleensäkin eikä ainoastaan tämä Nokian tuottama panos.

“Aivan, ilman muuta, siinä olivat erittäin maltilliset palkankorotukset, ja tietysti 1990-luvun jälkipuoliskon tulopolitiikka on ollut erinomainen stimuloivaa Nokialle. Siellä tuottavuus on kasvanut nopeasti ja palkat on fiksattu keskimääräisen tai matalamman tuottavuuden alojen mukaan, jolloin he ovat voineet käyttää käärimäänsä tuottaen tutkimukseen ja tuotekehittelyyn. Ilmeisesti sitä rahaa on kohtuullisen hyvin käytetty eikä syödytty turhuuteen. On selvää, että 1990-luvun menestystarinan takana on ollut ay-liikkeen erinomaisen positiivinen ja rakentava rooli. Minua ihmetyttävätkin nämä ristirekkeläiset kuten Matti Vanhala, jotka saarnaavat, että työmarkkinat ovat

jäykät. Ay-liike on tukenut Suomessa kasvua tehokkaammin kuin Suomen Pankki valuuttakurssihaukkoineen.”

EU, uusi talous ja uudet haasteet

EU- ja Emu-jäsenyydet muuttivat talouspolitiikan regiimiä, mutta miltä se näytti pitkässä juoksussa – mikä muuttui olennaisesti?

“Kyllähän kansainvälistymiskehitys kaikilla tasoilla on ollut voimakasta. Erityisesti rahoitusmarkkinoilla Emu-jäsenyyden tuonut perusvuokauden. Sisämarkkinakilpailu on luonut

tietyntausta konvergoitumista, ja se on merkinnyt positiivista mahdollisuutta suomalaiselle teollisuudelle. Palkanmuodostuksessa on käynnissä prosessi, miten ay-liike toimii avoimilla sisämarkkinoilla. Näyttäisi, että työvoiman kysynnän reagointi palkkojen muutoksiin on herkempää, erityisesti heikommin tuottavissa ammateissa.

Verokilpailu on noussut viime vuosina esiin. Yritysverotushan meillä on aika kilpailukykyinen, mutta työtulojen verotus ei ole sitä missään nimessä. Tämä tosiasia on otettava huomioon, mutta mihin rajaan saakka ja millä aikavälillä? Itselläni on sellainen kuva, että taloudellinen tilanne on niin heikko Saksassa, Ranskassa ja Italiassa, ettei voimakkaisiin verokevennysohjelmiin aivan lyhyellä aikavälillä niissä maissa ole järkevää lähteä eivätkä ne todennäköisesti lähdekään. Tämä antaa tiettyä hengähdysaikaa meille.”

Paljon on puhuttu uudesta taloudesta, jossa parhaimmillaan talouskasvu pysyy vuosikymmeniä historiallista keskiarvoa korkeampana ja suhdannevaihtelut jäävät lievemmiksi kuin viime vuosikymmeninä. Juuri nyt ei kuitenkaan siltä näytä. Mikä on oma arviosi uuden talouden merkityksestä?

“Eiväthän tietysti innovaatiot ja teknologian muutos ole minnekään hä-

vinneet. Liiallinen uho on tasoittunut, mutta uuden teknologian soveltamista jatketaan yhä. Ehkä käynnissä on näkymätön vallankumous.

Minulla on sellainen kuva, että kunhan Eurooppa saa taloutensa jonkinlaiseen kuntoon, sen melko suuret sat-saukset uuteen teknologiaan alkavat tuottaa hedelmää. On aika paljon naureskeltu Lissabonin strategialle, mutta muutamissa maissa se on otettu tosisaan. Suomessahan tässä on päästy pisimmälle.”

Siirtykäämme seuraavaksi Suomen talouden tuleviin haasteisiin. Kansainvälinen verokilpailu tulikin jo esille. Mitkä ovat aivan lähivuosien haasteet, ja mitkä ne ovat pikkuisen pitemmällä tai vuosikymmenien aikavälillä?

“Yksi suurimmista haasteista on tuotannollisten toimintojen sijoittuminen globaalisti. Globaalifirmat katselevat, missä niiden on järkevintä sijaita. Tämä heijastuu siihen, mikä on Euroopan ja Suomen rooli maailmassa. Tilanne luo mahdollisuuksia mutta vaatii samalla meitä toimimaan niin, että olemme jatkossakin menestyjä. Menestys luo kasvua ja tulovirtaa, jolla pystytään rahoittamaan hyvinvointivaltio. Ikääntymisestä on puhuttu ehkä jo kyllästymiseen saakka, mutta tosiasia on, että eläkkeiden kasvu alkaa voimistua seuraavien viiden vuoden aikana. Sen jälkeen tulee terveys- ja hoivamenojen kasvu 15–20 vuoden aikana.

Työllisyysaste on saatava nousemaan. Hankala tekijä tulee olemaan, miten estetään nuorempia ikäluokkia lopettamasta ammatillista koulutusta ja syrjäytymistä. Hyvinvointivaltiohan pitää huolen kaikista kansalaisista, mutta kysymys on siitä, millä tavalla he osallistuvat tuotantoprosessiin. Haaste on, miten pidetään mahdollisimman moni työelämässä mukana. Työuran tulee olla pitempi kuin nyt. Aikaisemminhan eläkejärjestelmä lähti 40 vuoden työurasta, mutta nyt voi käydä niin, että työura alkaa 28-vuotiaana ja eläkkeelle jäädyään 59-vuotiaana, jolloin eläkkeen kertymisaika on supistunut 30 vuoteen.

Minusta pitäisi nostaa myös esille kysymys, osataanko meillä toimia yhteistyössä. Suomen kaltaisen maan vahvuus on siinä, että ongelmia pyritään ratkaisemaan aika pragmaattisesti. Yritysjohdon globaalilla ahneuskilpailulla – optioilla ja muilla Yhdysvalloista matkituilla järjestelmillä, joita on sovellettu aivan kriittikittömästi Suomeen – voi olla vaikutuksia kansalaisten työmotivaatioon. Jos ahneuskilpailu voimistuu, se saattaa rapauttaa työmoraalia. Ajattellaan, että hulluhan sinä olet tehdesäsi töitä, kun muut vetävät itselleen tuollaisia etuja. Olen aistivinani ilmapiiirissä tällaista hällävälää-tyyliä.

Suunnilleen näin listaisin nuo haasteet. Näkisin Suomen tilanteen suhteellisen positiivisena siinä mielessä, että jos koulutus ja T&K pidetään kunnossa, työmoraali säilyy ja infrastruktuuri pelaa, Suomi pysyy kilpailukykyisenä elämis-

paikkana ja hyvinvointimenot voidaan rahoittaa. Pitkällä aikavälillä ikääntyminen on suuri pulma. Ympäristökysymykset nousevat myös esille, ja ne ovat vahvasti kansainvälinen asia.”

Puhuit työmoraalin rapautumisesta. Toisaalta-han on väitetty moraalin rapautuneen sitä kautta, että meillä on liian anteliaat sosiaali-etuudet, kannustin- ja tuloloukkuja, ja että eläke- ja opintotukijärjestelmissä on piirteitä, jotka kannustavat jäämään pois työelämästä. Millä tavalla näet tämän merkityksen? Toinen asia on työvoimapula ja maahanmuutto, josta on puhuttu samaan aikaan työttömyysongelman kanssa. Monissa yhteyksissähän maahanmuuttoa on esitetty ratkaisuksi työllisyysasteen nostamiseen ja työvoimapuulaan.

“Ensinnäkin meillä Raimo Sailaksen vetämässä työllisyystyöryhmässä lähdettiin siitä, että meidän ei tule antaa helposti periksi vaan täytyy pyrkiä mobilisoimaan kotimaiset työvoimaresurssit. On päästävä alkuvaiheessa nopeammin työn syrjään kiinni ja oltava pitempään työelämässä. Kyllähän jossakin vaiheessa maahanmuutto tulee ajankohtaiseksi, ja meidän työmarkkinamme ovat jo alkaneetkin muuttua monikansallisemmiksi. Maahanmuuttopolitiikkahan on toistaiseksi ollut aika tavalla pakolaispolitiikkaa. Ulkomailla syntyneiden työllisyysaste on matala ja työttömyysaste hyvin korkea, eli heitä ei ole osattu hyödyntää työmarkkinoilla.

Globaali ahneuskilpailu uhkaa rapauttaa työmoraalia.

Kyllä heistä pääosa haluaa omalla työllään elättää itsensä.

Moraali on ehkä väärä sana, jos kannustimet työttömyys- tai eläketurvan tai opintotuen muodossa ovat sellaiset, että on järkevää toimia niiden mukaan. Kannattaisi muuttaa systeemit sellaisiksi, ettei ole järkevämpää olla jouten kuin tehdä työtä.”

Pitää siis saada kannustimet kohdalleen?

“Niin, se on minusta aika tärkeää, ja niiden kannustimien muuttaminen on hyvin hankalaa. Muutoksesta nousee aina äläkkä, koska voittajat ovat hiljaa ja häviäjät pitävät kovaa ääntä. Niihin on kuitenkin välttämättä puututtava. Hyvinvointivaltio on kylä hintansa väärtti, mutta siihen liittyy näitä haitallisia kannustinvaikutuksia. On tehty sellaisia hyvää tarkoittavia päätöksiä, jotka johtavat ihmiset toimimaan hyvinvointiyhteiskunnan kestäväen kehityksen näkökulmasta vähemmän suotavalla tavalla.”

Kuinka taataan hyvinvointivaltion rahoituspohja?

Verotuksen alentaminen ja velan lyhentäminen lienee yksi selkeä akseli, jolla joudutaan liikkumaan. Mihin asettaisit painon? Olisiko toisaalta parempi puhua verotuksen rakenteen muuttamisesta?

“Voitaisiin lähteä siitä, mikä verotus suhteessa kilpailijoihin on meillä kaikkein hankalimmassa tilanteessa. Talousneuvostolle viime marraskuussa tekemässämme veroraportissa (Leppänen ym. 2002) kaikki vertailut osoittivat, että meillä ansiotulojen verotus on korkeampaa sekä pieni-, keski- että erityisesti korkeatuloisilla. Siinä on verokilpailu tosiasia. On järkevää alentaa kaikkien keskimääräistä verotusta, ja siinä tullaan kysymykseen kahdesta ääripäästä. Huippuosaajien ja korkeatuloisten verot ovat korkeat, ja niiden alentaminen kilpailukykyiseksi

Seppo Leppäsen mielestä sosiaalietiellijöidenkin pitäisi ottaa kantaa hyvinvointivaltion rahoituspohjaan eikä vain syyttää ekonomisteja kylmästä kalkyloinnista.

EU-maiden keskiarvon kanssa edellyttää jonkun verran alentamista. Pientuloisessa päässä pitää nostaa ansiotulo vähennystä kunnallisverotuksessa. Tätä kautta vaikutetaan myös positiivisesti työllisyyteen. Heti alkuun verotuksen kevennys voisi olla reipaskin.

Lähtisin siitä, että kiinteistöveron nostaminen tulee kyseeseen eräänä rahoituskeinona. Osinkojen kaksinkertaisen verotukseen on järkevää siirtyä. Tässä ei ole syytä panna päätä pensaaseen. Ympäristö- ja haittaverossa saattaa olla jonkun verran liikkumavaraa.

Julkisessa velkaantumisessa meillä on keskipitkän ajan linja. Julkinen talous on valtiontalous mukaan lukien erinomaisessa kunnossa verrattuna muihin maihin. Siinä on selvää liikkumavaraa. Velkaantumisessa on kuitenkin oltava varovainen, koska ikääntyminen tuo menopaineita.”

Onko mielestäsi tarvetta purkaa nykyistä hyvinvointivaltiota, ja jos, niin miten?

“Kansa rakastaa hyvinvointivaltiota, se on selvä. Se luo turvallisuutta ja vakautta talouteen ja yhteiskuntaan. Tiedetään, että on sellainen turvaverkko, joka vakuuttaa hankalia tapauksia vastaan. Inhimillisen pääoman laadun nostaminen tulee terveyden, koulutuksen, tutkimuksen ja tuotekehityksen kautta. Hyvinvointivaltiota on myös positiivisia kasvu- ja työllisyysvaikutuksia. Viritys on siis aika positiivinen, mutta miten sen rahoitus pohja hoidetaan? Kaikkein innokkaimmat hyvinvointivaltiota kannattavat sosiaalieteilijät ja fundamentalistit unohtavat tämän kokonaan. Siinä tulee edellytykseksi korkea työllisyysaste, joka vaatii kohtuullisen hyvää kasvua, ja myös kannustimet on tehtävä sellaisiksi, että on järkevämpää tehdä töitä kuin olla jouten. Siinä voidaan joutua toimenpiteisiin, jotka voivat tuntua aika hankalilta lyhyellä aikavälillä tulonjaon ja tasa-arvon kannalta. Toivoisin kuitenkin, että nämä sosiaalieteilijät ottaisivat kantaa myös näihin kysymyksiin tasapainoisesti silloin kun puhutaan hyvinvointivaltion turvaamisesta ja parantamisesta.”

Talousneuvoston rooli

Olet usein koonnut ja johtanut erilaisia ekonomistien asiantuntijaryhmiä. Miten tällainen yhteistyö eri tahojen edustavien ekonomistien kanssa on toiminut?

“Talousneuvosto on keskustelufoorumi, joka ei tee päätöksiä mutta keskustele asioista ennen niitä. Siksi työryhmissä on haettu tietynlaista konsensusnäkemystä ekonomistien kesken ja haluttu auttaa näin päätöksentekijöitä. Kavahdan sitä ajatusta, että joku valmistelukoneiston virkamies tai tutkija sanoisi, että tässä on teille ohjelma, otakaa tai jättäkää, pilkkuaakaan ette saa muuttaa. Sehän meni asiantuntijadiktatuuriksi. Meillä on kuitenkin hyvin asiantuntevia ministereitä, muita poliitikkoja ja järjestöjohtajia, jotka pystyvät katsomaan kokonaisuuden. Kokonaisuuden näkeminen, synteisin hakeminen, miten eri palaset liittyvät toisiinsa ja mikä on vaikutusmekanismi taustalla, on keskeinen pyrkimys työryhmissä. Sitä kaipaavat talousneuvoston jäsenet, koska heille tulee jatkuvasti vaikeita tilanteita, joissa pitää ottaa kantaa ja päättää mihin mennään.

Tutkijoiden puolella on jossakin määrin sellaista yli-ihmisajattelua, että poliitikoille neuvotaan, miten asia pitää hoitaa. Se on demokratian irvikuva. Ongelmahan siinä on, että kun kirjo on laaja, työhön ei saa riittävän vahvasti särmää, mutta kyllä me pyrimme esimerkiksi tässä verokysymyksessä tekemään ns. herkkyysanalyysia, missä on järkevää liikkua mm. tulojen verotuksessa. Kyllä nämä keskustelut ovat olleet aika positiivisia. Olemme aina tehneet jälkikäteisarvion, eikä mukana olleilla ole yleensä jäänyt mitään pahasti hampaankoloon.”

Varmaan kuitenkin siellä joudutaan sovitteluun, jotta saadaan jokin mietintö tehtyä. Mainitsit, ettei välttämättä saada sinne särmää. Siis joudutaan tasoitteluun eturistiriitoja, joista tulevat välittömästi mieleen työmarkkinaosapuolet.

“Talousneuvostossa on lähdetty siitä, etteivät työmarkkinaekonomistit ole jäsenenä työryhmissä, mutta heitä kuuluu asiantuntijoina jatkuvasti. Ekonomistit ovat lähinnä tutkimuslaitoksista – Etlasta, PT:stä, PTT:stä, VATTista ja ministeriöistä. Lisäksi palkkaamme talousneuvoston sihteeristöön määrääkäänsä tutkijoita tekemään raakaa sihteerityötä. On hyvä, ettei sihteeristön tarvitse käyttää kovin paljon resursseja.

Jonkin verranhan me myös tilaamme tutkimuslaitoksilta selvityksiä, ja sitähan kannattaa kehittää, jotta saadaan näkökulmaa ja särmää. Meillähan tehdään ns. pääsihteeripapereita. Esimerkiksi Antti Suvannon vetämä ”Euroopan rakenteelliset jäykkyydet” (Talousneuvoston sihteeristö 2002) sai hyvän vastaanoton. Siinä tulee esiin selkeämpi,

yksi näkökulma, joka ei ole liian paljon pyörästetty. Tarvetta tällaisiin näyttää olevan ainakin talousneuvoston arviointiprosessin mukaan. Odotetaan myös, että laajempia selvityksiä tehdään, koska ne ovat hyviä käsikirjoja aiheesta.”

Pitää keventää ansiotulojen verotusta ja nostaa kiinteistö-, osinko- ja ympäristöveroja.

KIRJALLISUUS

Leppänen, S. ym. (2002), Verotus kansainvälisessä toimintaympäristössä, Työryhmäraportti, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2002/5.

Sauramo, P., Verta, hikeä ja kyöneleitä – miksi? Kansantaloudellinen aikakauskirja 87, 469–480.

Talousneuvoston sihteeristö (1989), Vaihtotaseongelma Suomessa, moniste. Talousneuvoston sihteeristö (1991), Avoimen sektorin kilpailukyky, moniste. Talousneuvoston sihteeristö (1996), Julkinen velka, kasvu ja työllisyys, työryhmäraportti.

Talousneuvoston sihteeristö (2002), Euroopan rakenteelliset jäykkyydet, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2002/4.